

Religion og makt på 1600-tallet

1600-tallets Gud, slik man møtte ham i Kirken, var en streng og straffende Gud, slik han var i Det gamle testamentet. Å følge Guds bud, altså de 10 budene, var viktig. Brøt man budene ville Gud straffe.

De ti bud er:

1. Du skal ikke misbruke Guds navn
2. Du skal ikke ha andre guder enn meg
3. Du skal holde hviledagen hellig
4. Du skal ære din far og din mor
5. Du skal ikke slå i hjel
6. Du skal ikke bryte ekteskapet
7. Du skal ikke stjele
8. Du skal ikke tale usant om din neste
9. Du skal ikke begjære din nestes eiendom
10. Du skal ikke begjære din nestes ektefelle, eller hans arbeidsfolk eller andre som hører til hos din neste

Det nye testamentets Gud var til stede gjennom tilgivelsen som syndere kunne be om. Gjennom anger, bønn og tilgivelse kunne enkeltmennesket renske seg for Gud. I en del tilfeller skulle det skje i Kirken, foran hele menigheten.

Synd var ikke bare en personlig affære, det påvirket også bygda, byen eller landet. Var det mange syndere kunne Gud straffe. Banning kunne eksempelvis føre til dyrtid, opprør, krig og pest. En gudfryktig befolkning, som fulgte budene, ble derimot velsignet med vekst og fremgang.

Hekseri var noe som mange fryktet på 1600-tallet. Det brøt mot det første budet (Du skal ikke ha andre guder enn meg) og ble i samtiden ansett som den mest alvorlige forbrytelsen som kunne forstyrre verdensordenen. I Europa, og også i Norge, var det heksejakter og hekseprosesser. De som ble mistenkt for hekseri, og dømt, møtte smertefulle skjebner.

For kirken var det viktig at de som syndet angret og ba om tilgivelse. Dette var prestenes ansvar. Store synder skulle tilstås foran hele menigheten, kalt offentlig skrifte. Et eksempel på store synder var sex utenfor ekteskap. Mindre synder ble tilgitt av presten, og innebar ofte å betale en bot.

I 1600-tallets Norge levde folk i et strengt religiøst regime, et regime som grenset over i overvåkning av enkeltmennesker. En lov fra 1629 innførte «medhjelpere» for presten. Disse var lokale folk som overvåket om naboer og andre syndet, og fulgte særlig med på drikking, banning og sex før ekteskap.

Verdslig jurisdiksjon hadde ved reformasjonen tatt over ansvaret for straff av de mest alvorlige handlingene som drap, tyveri og voldtekt. De verdslige lovene var likevel fremdeles forankret i strenge tolkninger av Bibelen. Det som ble ansett som straffbart var forankret i Bibelen, og særlig i de 10 bud. I Christian V Norske lov, innført i 1687 var det dødsstraff for mer enn 50 ulike handlinger, deriblant drap, voldtekt, tyveri. Mindre alvorlige handlinger, som f.eks. ble gjentatt banning straffet med gapestokk, bøter, og i de alvorligste tilfellene, forvisning fra byen.

Straffene var strenge for å skremme andre fra å gjøre slike handlinger. Dette var dels for å få en lydig befolkning og et rolig samfunn, men man mente også at Gud ville belønne landet om befolkningen syndet lite.

Anger, fulgt av å be om tilgivelse for å ha syndet, gjorde at man rensset seg for synden. Da kunne man, om man ikke syndet mer, komme inn porten til himmelen. Om handlingen man hadde gjort var så alvorlig at det medførte dødsdom, fikk synderen oppfølging av prester før hen gikk til skafottet. Slik fikk synderen mulighet til å angre, og be om tilgivelse, og slik få mulighet til å komme til himmelen. Den alvorligste straffen man kunne gi noen, var å ikke gravlegge dem i vigslet jord (på kirkegården). En dom som nekte en person tilgang til prekenen og kirken var også en alvorlig straff, da dette betydde at personen ikke hadde mulighet til å lære hvordan hen kunne leve etter Guds lover.

Tro og religion, og praktiseringen av loven, ble mindre streng utover 1700-tallet. Overvåkingen minsket, og krav om offentlig skifte og kirkestraff forsvant for mange handlinger. Verdslig jurisdiksjon, altså domstolen, tok etterhvert over kirkens ansvar for andre synder som offentlig fyll og utenomekteskapelig samleie. I Norge i dag er det mange av handlingene som på 1600-tallet ville blitt straffet hardt, som vi kanskje bare trekker på skulderen av.